

Bir Çarşının Anatomisi: Mevlâna Çarşısı'nda Mekânsal Yenilenme ve Toplumsal Etkileri

Adem Menekşeoğlu *

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Gönderim / Received: 21.11.2024, Kabul / Accepted: 23.12.2024, Yayın / Published: 26.12.2024

Kitap Adı: Mevlâna Çarşısı Dönüşümü

Basım Yılı: 2022

Yayınevi: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları

ISBN: 978-605-389-462-9

Değerlendirme / Review :

Çift taraflı kör hakemlik, dış bağımsız / Double-blind peer-reviewed, external independent.

Etik Beyan / Ethical Declaration :

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkeleri uyulmuştur. / Ethical principles were followed during the preparation of this study.

Etik Bildirim / Complaints :

info@konyadergisi.net

Beznerlik Taraması / Similarity Check :

Turnitin

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest :

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The Author declares that there is no conflict of interest.

Finansman / Grant Support :

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. / No funds, grants, or other support were received.

* Doktora Öğrencisi/Ph.D. Student, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya/Türkiye, ORCID: 0000-0001-8099-2115, E-mail: ademmenekseoglu@gmail.com

Atıf/Citation: Menekşeoğlu, A. (2024). Bir Çarşının Anatomisi: Mevlâna Çarşısı'nda Mekânsal Yenilenme ve Toplumsal Etkileri. *Konya Araştırmaları Dergisi*, 1, ss. 85-89.

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

Bu çalışma Creative Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

Kentsel dönüşüm projeleri, şehirlerin fiziksel yapısını yenilemenin yanı sıra toplumsal, ekonomik ve kültürel etkileri de beraberinde getiren çok bileşenli süreçlerdir. Bu süreç, yalnızca eskiyen yapıların yenilenmesi ya da modern mimari unsurların eklenmesiyle sınırlı değildir. Bunun yanı sıra yerel halkın sosyal dokusunu, ekonomik fırsatlarını ve şehirle olan bağlarını da doğrudan etkilemektedir. Bu bakımdan kentsel dönüşüm projelerinin başarısı yerel halkın sürece aktif katılımıyla ve onların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmasıyla mümkündür. Aksi takdirde, bölgedeki sosyal dokuya zarar veren, toplulukların bölünmesine ve ekonomik dengesizliklerin artmasına yol açan sonuçlarla karşı karşıya kalınabilir.

Bugüne kadar Türkiye'de çok sayıda dönüşüm projesi hayata geçirilmiştir. Ancak Konya'da bulunan Mevlâna Çarşısı'nın dönüşüm süreci, Türkiye'deki kentsel dönüşüm anlayışına yeni bir soluk getirerek sadece modernizasyon değil, aynı zamanda insan odaklı bir yaklaşımla, toplumsal ihtiyaçları ve kültürel duyarlılıkları ön planda tutmayı başarmıştır. Bu proje, fiziki mekânların yenilenmesinin ötesinde, şehir sakinlerinin sosyal yaşantılarına dokunan, insan ile mekân arasındaki bağı güçlendiren bir dönüşüm modeli olarak dikkat çekmektedir.

Mehmet Birekul, Faruk Karaarslan ve Semih Söğüt'ün yazarlığını üstlendiği, Sosyal İnovasyon Ajansı¹ tarafından hazırlanan *Mevlâna Çarşısı Dönüşümü* adlı eser, SİA-Dönüşüm Kitaplığı serisinin ilk kitabıdır. Eser, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları tarafından 2022 yılında yayımlanmıştır.

Eserde öncelikle şehir hafızası bağlamında mekân ve insan ilişkisi ele alınmıştır. Temelde her mekânın muhatabı insandır. İnsanlar, yaşadıkları mekânlara anlam yükleyerek onları yalnızca fiziksel yapılar olmaktan çıkarır; anılar, duygular ve sosyal etkileşimler aracılığıyla bu yerler anlam kazanır. Mekânın, insanların günlük yaşantılarına, sosyal ilişkilerine hatta kendilerini ifade ediş biçimlerine kadar tesir eden bir yapısı bulunmaktadır. Esere göre her mekânsal dönüşüm, toplumsal hayatı da dönüştüren kültürel bir müdahaledir. Mekânın inşası ve yıkımı yalnızca teknik bir süreç olmayıp toplumsal dokuyu doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda Mevlâna Çarşısı, Konyalıların yalnızca alışveriş yapmak için uğradıkları bir mekân değil, aynı zamanda

¹ Sosyal İnovasyon Ajansı (SİA), Konya Büyükşehir Belediyesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi iş birliğinde kurulan, toplumsal sorun ve ihtiyaçlara kültürel yapı ile uyumlu, sürdürülebilir ve uygulanabilir çözümler sunan bir kamu kurumudur.

şehirle olan bağlarını besleyen, sosyal etkileşimlerini güçlendiren ve kültürel miraslarını yaşatan bir alan olarak öne çıkmaktadır. Nitekim çarşının tarihçesine kısaca bakıldığında, Mevlâna Celaleddin Rumi Türbesi'nin hemen karşısında yer alması, 90'lı yılların başına kadar karayolu ile yapılan Hac ziyaretleri için gerekli malzemelerin buradan temin edilmesi ve Mevlâna'nın ölüm yıl dönümü olan 17 Aralık haftasında düzenlenen Şeb-i Arus etkinlikleri sırasında bölgeye yoğun turist akını olması, çarşının bulunduğu konumu daha da özel kılmaktadır. Çarşı, yıllar içinde değişen şehir dinamiklerine rağmen, hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin uğrak noktası olmayı sürdürmüştür. Geleneksel zanaatların, yöresel ürünlerin ve manevi değerlerin bir araya geldiği bu alan, aynı zamanda geçmişin izlerini günümüze taşıyan bir köprü işlevi görmektedir.

Eserde, Mevlâna Çarşısı gelenekselden modernliğe geçiş mekânı olarak betimlenmektedir. Bu durum hem çarşının bulunduğu konumdan hem de hem de tarihsel ve toplumsal dinamiklerin çarşı üzerindeki etkilerinden kaynaklanmaktadır. Çarşının modernliğe bakan özellikleri aşağıdaki gibidir:

- Çarşının mekânsal yapısının modern kültürel unsurlarla donatılarak alışveriş merkezi olarak planlanması,
- Tarihsel süreç içerisinde çarşının medrese yerine inşa edilmiş olması ve bu bakımdan mekânsal sürekliliğinin sağlanmış olması,
- Çarşıda modern alışveriş merkezlerinde bulunan mağazaların yer alması ve vitrin kültürünün önem kazanması,
- Müşteriler arasında seçkincilik kültürünün bulunması,
- Çarşıda çeşitli STK'ların bulunması,
- Müşterilerin çarşının içerisinde vakit harcamasına imkân tanıyan bir özellikte olması (s.78-79)

Yukarıda bahsedilen özelliklerin büyük bir kısmını herhangi bir şehirde karşımıza çıkan alışveriş merkezinde görmek mümkündür. Ancak Mevlâna Çarşısı'nın gerçek karakterini, gelenek ve süreklilik arasındaki bağı kuran aşağıdaki unsurlar şekillendirmektedir:

- Çarşıdaki sivil toplum alanında çalışan hocaların, mekânın tarihsel anlamına uygun olarak ilimle meşgul olması,

- Çarşıdaki hocaların, zaman zaman fihki konularda rehberlik yaparak din eğitimi faaliyetlerinde bulunmaları,
- Esnafın kendi aralarında dayanışma stratejileri oluşturmaları,
- Esnafın çalışanlarına maaşları haricinde aynı ve nakdi yardım yapması (s. 79).

Mevlâna Çarşısı Dönüşümü kitabı, temelde bir saha araştırmasının ürünü olarak kaleme alınmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile karakterize olan eserde, çarşı dönüşümü öncesinde ve esnasında esnaflar, çarşı yönetiminde yer alan kişiler, çalışanlar ve sivil toplum kuruluşu yöneticileri ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatların yanı sıra çarşı hakkında bilgi ve yaklaşımlar arşiv taraması neticesinde elde edilmiştir. “Yapılan arşiv taraması ve ön görüşmelerde Mevlâna Çarşısı’nın sadece şehre dışarıdan gelen turistler için değil, sosyal hayatla çarşıdaki sivil toplum kuruluşları aracılığı ile tanışan gençler ve ticari hayatı burada tanıyan ikinci kuşak işletmeciler için de nostaljik bir başlangıç noktası olduğunu göstermiştir” (s. 86).

Araştırma bulgularına bakıldığında ilk olarak esnafların çarşıya yükledikleri anlam değerlendirilmiştir. Esnafların bazıları tarafından çarşıya duygusal bir anlam yüklerken bazıları tarafından daha rasyonel bir anlam yüklendiği görülmüştür. Çarşıdaki sektörel dağılıma bakıldığında, genellikle tekstil ekonomisi, hediyeleşme eşya ve hac malzemelerinin önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. “Özellikle yükselen İslami hareket ve Müslümanların kamusal alanda görünürlüğüne artması, Mevlâna Çarşısı’nın tesettür giyiminin merkezine dönüşmesine neden olmuştur” (s. 114). Eserdeki diğer bir araştırma bulgusu ise Mevlâna Çarşısı’nın görüşmeciler tarafından Konya’nın aynası olarak görülmesidir. Bu bağlamda çarşı, Konya halkının geleneksel değerlerini, sosyal etkileşim biçimlerini ve yaşam pratiklerini modern yaşamın dinamikleriyle harmanlayarak hem yerel halk hem de ziyaretçiler için kimlik ve aidiyet duygusunu besleyen bir mekân halindedir.

Mevlâna Çarşısı’nda güven üzerine tesis edilmiş bir ilişki biçimi bulunmaktadır. Gerek esnafların kendi aralarındaki dayanışma ve iş birliği gerekse müşteri ve esnaf arasındaki samimi diyalog, çarşının sosyal dokusunu güçlendiren unsurlar arasında yer almaktadır. Çarşıdaki bu ilişki biçimi, geleneksel alışveriş kültürünün modern ortamlarda kaybolan insani yönünü canlı tutarak çarşığı, Konya’nın kültürel kimliğinin bir yansıması haline getirmektedir. Bunun yanı sıra çarşıdan alışveriş yapmak için gelen turistlere de aynı güven duygusu ve misafirperverlikle davranıldığı ifade edilmektedir.

Araştırmada elde edilen önemli bulgulardan birisi de Mevlâna Çarşısı'nın yenilik arayışını yeterince gerçekleştirememiş olmasıdır. Çarşıdaki faaliyetlerin zamanın getirileri ile kıyaslandığında geri kalması, katılımcılar tarafından çarşının yerli AVM olarak nitelenmesine kaynaklık etmektedir. Çarşı, dijitalleşen ticaret ve çağdaş alışveriş deneyimlerine ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Bu durum, çarşmayı yerli AVM olarak nitelendiren katılımcıların yorumlarıyla da desteklenmektedir.

Eserin son bölümünde, araştırma bulgularına dayanarak Mevlâna Çarşısı'na yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur. Bu öneriler, çarşının toplumsal, kültürel ve ticari yönlerini daha iyi anlamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca, çarşının tarihsel kimliği ile modernleşme sürecindeki rolü incelenerek, kentsel bir mekân olarak taşıdığı anlam ve işlev üzerine bir perspektif kazandırmaktadır.

Sonuç olarak çarşı esnafı, çalışanlar ve STK yöneticilerinin geri bildirimleriyle zenginleşen bu çalışma, kentsel dönüşüm projelerine toplumsal açıdan nasıl değer katılabileceğine dair bir model niteliğindedir. Eserde, çarşının dönüşüm hikâyesi ve toplumsal geri bildirimler derinlemesine incelenerek, bu projenin kültürel dokuyla uyumlu bir şekilde toplumla güçlü bir bağ kurmayı nasıl başardığı ele alınmaktadır. Çarşının dönüşümü, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sınıfsal ilişkiler bağlamında da değerlendirilmelidir. Eserde sunulan analizler ve öneriler, kentsel dönüşüm projelerinde toplumsal katılımın ve yerel değerlerin ne denli önemli olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Modernleşme sürecinin sosyal tabakalar arasındaki eşitsizliklere etkisi daha detaylı incelenmelidir. Eser, şehirlerin tarihsel kimliğini koruyarak dönüşüm süreçlerini yönetmek isteyen araştırmacılar, planlamacılar ve yerel yöneticiler için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.